

DISSERTATIO
INAUGURALIS MEDICA
DE
HYDROPHOBIA

QUAM

ANNUENTE INCLYTA FACULTATE MEDICA

AD CONSEQUENDUM

MEDICINAE DOCTORIS GRADUM

IN

REGIA SCIENTIARUM UNIVERSITATE PESTANA

PUBLICI JURIS FECIT

STEPHANUS VISY

PATA-SIMIGHIENSIS.

Theses adnexae in Palatio Universitatis majori die Julii
1834 publice defendentur.

PESTINI,
TYPIS JOSEPHI BEIMRL.

ORVOSI ÉRTEKENÉS

A'

VÍZISZONYRÓL

MELLYET

A' TEKINTETES

ORVOSI KAR ENGEDELMÉVEL

A'

PESTI KIRÁLYI EGYETEMBEN

ORVOS DOKTORRÁ LÉTEKOR

KÖZRE VÖTSÁTOTT

VÍSZY ISTVÁN

SOMOGY-PATAI-PI.

PESTEN.

BEIMEL JÓSEF BETŰVEL.

1834.

TEKINTETES NEMES
SOMOGY VÁRMEGYE
NAGY ÉRDEMŰ
KARAINAK 'S RENDEINEK

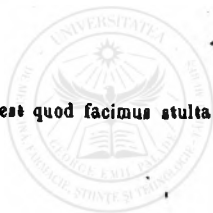
A' TUDOMÁNYOK' LELKES PÁRTFOGÓINAK

TISZTELETE 'S HÓDOLÁSA JELEŰL

AJÁNLJA

A' SZERZŐ.

Nisi utile est quod facimus stulta est gloria!

A' nyavalyák végtelen sorát, mellyek az emberi nem' egészségét rongálják, szoros vizgálat alá vévén, alig akadhatni a' Viziszohnynál mind a' veszedelem' hirtelenségére, mind a' késérő inségek' számosságára, mind a' segedelem' bizonytalanságára nézve, szomorítóbb 's irtóztatóbb betegségre.

Viziszohnynak — (*Hydrophobia, Hygrophobia, Rabies canina, Cynolyssa, Wasserfcheu, Hundswuth, Dühösség, Ebdüh, Veszetség*) — nevezük ama' különös idegrendszeri nyavalyát, melly szerfeletti görtsös rángások, dühösség, és a' harapásra kényszerítő meggyőzhetetlen inger által nyilatkozik; melly említett körjeleket állandóan a' nyelő műszerek erőszakos összeszorittása követvén, a' beteg minden higság' lenyelésében gátoltatik.

Rögtön soha sem támad e' kórság, hanem tsak fokonként fejlődik ki. Ez az oka, hogy az Orvosok a' betegség' lefolytában több vagy kevesebb Időszakokat különböztettek meg:

Lappangó időszak; mellynek lefolyása bizonytalan, úgy, hogy a' dühragály' közlése után néha tsak 2 — 3, másszor 6 hetek múltával tűnnek elő a' Viziszohny' tsalhatatlan jelei. Még ritkább példákat is hoznak fel a' Szerzők e' tárgyban állitván: hogy a' dühösség a' marás után több esztendő (20 — 30) mulva tört ki. Melly állítás azonban Trollet' tapasztalása által megsemissítetik, — kinek alkalmá lévén ugyan egy dühös eb által megmart tizenöt beteget kémelni, — azt tapasztalta, hogy a' Viziszohny' nyilvános kiütése a' negyedik hónapon túl soha sem hallad. — Ezen időszak' folytában az egészség rendes állapotjától olly kevéssé távozik, hogy a' méregnek testbe lett felvétele még tsak nem is sejdithetjük. Minthogy pedig a' betegség' gyógyítására olly igen érdekes ezen idő-

szak' megesmérése, a' fáradhatatlan szorgalmú Orvosok meg nem szűntek vizsgálódásikban, hogy egy olly körjelet felfedeznének, mellynek jelenlétéből a' ragály' fogamodására hátran következtessenek. *Marochetti* orvosi tudományát Orosz országban Ukriánában gyakorolván, az ott divatozó népmonda által figyelmeztetvén azt vitatja, hogy a' dühragály' hatása után a' nyelvkötő egy vagy mind a' két oldalán kis hólyagotskák támadnak, egy pár napok vagy hetek után, de a' hatodik héten túl soha sem, — melly hólyagotskák eleintén nyirkos nedvel telvék, ha azonban felfakasztások (mellyet ő a' *Viziszony'* elhárítására mint egyedüli mentő módot javall) elmulasztódik, 24 óra múlva összeesnek, és a' benne zárt nedvesség felszívódván az irtózatos *Viziszony* kör' kifejlődése elkerülhetetlen. Ezen hólyagokról már a' régi görög Orvosok tesznek említést, kik *Lyssa* nevezet alatt őket értették. Hazánk némelly megyéiben különösen Baranya Vármegyében is esmérik ezen hólyagotskákat; sőt ide látszatik tzelozni ama' sok tájakra uralkodó védő gyógy mód, melly által ebeiket a' veszés ellen mentesíteni iparkodnak nyelvek' gyökerénél lévő izmok inait kiszakasztván. *Marochetti* felfedezése által több hires természet buvárok *Rudolphi*, *Hertvig*, *Magendie* figyelmetessé tétetvén, vizsgálódásaikat e tárgyban versengve halmozták, de az említett dühhólyagotskákat sehol fel nem lették, ambar több száz veszett állatokat a' legnagyobb figyelemmel vizsgálták legyen. Azonban, jólehet az említett nagy érdemű Szerzők' tapasztalása *Marochetti* állításával sarkolatosan ellenkezzék, a' tárgy fontossága és a' ketsegtető haszon sokkal nagyobb. minthogy a' tsekély fáradságba kerülő és veszedelem nélkül megtörténhető szajvizsgalást — a' hol a' dühös állati marásról gyanu van - elmellőznők.

A' *Komoly időszakban* részint helybeli, részint általányos körjelek tünnek ki. Ha a' seb némelly ritka esetekben még be nem hegedt, előbbi szelid tulajdonát elvesztve, kékes taplós, hig evet bőven öntő fekélyé változik. — A' már béhegedt seb ez időszak beléptekor megveresül, viszket, fáj, feldagad, kifakad, tsipós, bűzös, otsmán színű, vereses, vagy barnás

evet választ el, és puffadt szelű fekélyt képez. Gyakran, kivált ha a' sértés tsékély volt, tsak most emlékezik a' beteg az előre ment sebhedésre. A' sebhelytől huzó szuró fájdalom terül végig a' sértet tagon, a' nélkül, hogy a' nyirk edények' izgatását jelentő veres tsikok észrevétetnének; nyilvános jeleül annak, hogy a' ragály' terjesztője nem a' nyirk edények, hanem inkább az idegek. — Midőn helyben illy változások történnek a' beteg bús, szomorú, félnék, halgató, magányt kereső, kerüli a' társaságot; kabultságról, szédülésről, fülzúgásról, szem szikrázásról panaszolkodik. Láznak jelenségei hibáznak. Ezen időszak néha tsak 24 óráig, máskor 3 — 7 napig tart, 's e'kor ha tsak igen kedvező környülmények' befolyása a' kór' kifejlődését meg nem gátolja, at meg a'

Görts-dühös időszakba. Epeztő szomjuság kinozza a' sinlódót, de minden erőlködése mellett szomorúan tapasztalja, a' nyelés lehetetlenségét 's minden újított proba sikeretlen, sőt mennél nagyobb az erőlködés, annál inkább össze guslódik a' garat. Hozzá járulnak az ábrázat és nyak izmok eleintén tsak gyenge, de folyton nőtt rágásai, ezt nyomba követik általános rágások 's ekkor valóságos Viziszony jelenik meg. Irtózik a' beteg általyaban minden italtól, de kivált a' víztől, mellynek látása, valamint minden a' mi őt arra emlékezteti, úgy mint: a' viz tsobogása, a' vizelés, és viz kiöntésnél; a' viz' és szél' zúgása; fényes dolgok, mint üveg, tükör, verőfény szemlélése; de még a' viznek pusztá képzelete is kimondhatatlan szorongatást, nyughatatlanságot, görtsöket, örült és dühös támadásokat, okoz. Tulajdon nyálát sem képes a' szerencsetlen elnyelni, és így kénytelen folyvást köpködni; száj száradas, forró szomjuság gyöttri őt, a' nélkül hogy elolthatná.

Az ideg rendszer szenyvedelme nyilván kitünik némelly a' Viziszony rohanást késérő kórjelekből. Ide tartozik a' külérzések' élessége: szemfény zavarodás, szikra 's láng látások, különös borzadás, a' veres szintől; fül zúgás, döbbenések. A' világosság és nesz fájdalmas bényomásokat szülnék az érzésekre.

Az ér verés szapora, görtsős; a' húgy tsékély, de tömény, kiürítése gyakran fennakad. Az érből kibotsajtott vér majd tömény és lobbhártyás, (V. A. Haase:) majd ismét hig, savós (G. A. Richter:) — Gyakran mutatkoznak ökröndözés, zöld epés hányás, tikkasztó szorongatás; a' szemek mintegy gyuladtak, tüzesek, szikrázók, a' tekintet vad a) félelem és bosszúságból elegyített. A' képzelődő tehetség felmagasztalt és zavart, és im' most gyakran még dühös ostromok is következnek.

A' düh ostrom' folytában erőszakos majd rángó, majd zsongos görtsők keletkeznek, majd a' fő egy egy oldalra tsavartatik, majd ál kutsolás, fulladási veszedelemmel fenyeget; az artz vonások képtelenül elváltoznak, a' tagok dermedve kinyulnak; az egész test borzasztón rászködik; tsuklyás és hányás együtt nyughatatlanítják a' különben is eléggé gyötrött beteg. Erőszakos görtsős merevedései a' férfui veszsőnek fájdalmas ondo lövellésekkel kaptsolva, szaporítják a' kórtüneteket. b) A' száj tajtézkik, tekintete borzasztó, az artz duzadt, eszelőssége majd az örült-ségig tsapong, hánykódik, különös hanggal, állatok' módjára ordit, néha de nem mindig harap, miudent a' mi eleibe ötlük oriási erővel letapod, összeront, feldul, és végre aléltan elszenderedik.

Illy düh rohanás töbnyire tsak egy negyed vagy fél óráig tart. Ezt követi szünet, mellyben a' beteg eszméletét vissza nyervén tsendes ugyan, de egyszerű'smind szomorú. Néha homályos emlékezetek vagyon a' történt dolgokról, és állapotjuk' borzasztó helyzetét esmérven, ön gyilkosság által kivánnak e' gyaszos élettől megmenekedni c) A' körül lévőktől elbütsúzik, és inti őket a' veszedelem eránt, melly reájok közeli-tésekből háramlik. Illy szün órákban némelley betegek képesek száraz falatokat lenyelni, de néha tsak a' bársing bizonyos pontjáig, másszor eggészen a' gyomor.

-
- a) Richter állítása szerint, olly bélyeges a' veszett' tekintete, hogy a' ki azt egyszer látta, mindig reá esmér.
 b) Coelius Aurelianus és Tode ezen jelességeket a' Vizisszony essentialis kórjelei közé számolják.
 c) Richter ezt felett ritka esetnek tartja.

ba; de csak kevés idő múlva erőszakos hányás által kivettetik.

A' düh támadások, mellyek eleintén csak a' viznyelési erőlködés által idéztettek elő, utóbb minden legkisebb tsillamlás, zörgés, légmozgás, vidéki jelenése által is előhozatnak 's mindig hosszabb ideig tartanak. Ennek következtében az erő percenkint hanyatlik; az érverés kisebbé és ritkábbá lesz; a' szemfény kitágulván a' látás homályos, vagy elenyészik; szava rekedt, érthetetlen; a' görtsők megszűnnek. Néha a' beteg vonaglás közben tellyes eszméletét visszanyeri, nagy könnyúséggel ihatik, megszelidül 's eltsendesedik, végre mintegy elkábul 's meghall a' düh kiütés után 3 — 7-dik napon.

A' támasztó ok' különbségéhez képest, a' Szerzők a' Vizisszornynak némelly fajait különösen megkülömböztetik. Így azon Viziszonyt, melly az emberben eredetileg különféle gerjesztő okok által; ú.m. hőség, meghűtés, méreg, nevezetesen nadragulya, maszlag, vagy más eledelek, p.o. egy esetben a' bükk makk étele, nem különben lelki indulatok, millyenek a' hirtelen harag, félelem és ijedség — által támadnak *Eredeti Viziszornynak* nevezték. — Néha a' Viziszony más betegségeknek — többek közt a' torokgyék', gyomor', bél', szív', geréncz agy' gyuladásnak, idegláz', és félben hagyó láznak 's a' t. — veszélyt jósoló jele, és ezen faj a' Szerzőknél *Al*, vagy *Kórjeles* — *Viziszony* név alatt esméretes. Leggyakoribb támasztó oka a' Viziszornynak a' *Viziszony ragály*, és az ebből kifejlődött kór *Ragályos Viziszony* nevezetet nyert. Melly utolsó fajtát a' *Viziszornynak* rövid értekezésem tárgyául kijelelvén, szükségesnek látom mindenek előtt ezen mirigynek — mellytől a' ragályos *Viziszony* származását veszi, — eredete 's közlés módja felől bővebben szólni.

Eredetileg az említett ragály minden a' kutya nemhez tartozó fajokban tenyészik, sőt igen hihető, hogy talán minden húsevők képesek bizonyos körülmények közt *Viziszony ragályt* előhozni. Vádoltatnak ártalmas befolyások végett, a' nevezett állatok haragra ingerlése; étel 's italbeli hiány; romlott, rothadt eledel 's itallal való élés; a' ki nem elégitett

nószvág; rekkent hőség 's fagyaló hideg. Azonban sokszorozott tapasztalások bizonyítják, hogy az említett okok valamint egyenként úgy többen egygyesülve is, — ambár az állatot más nyavalyat előhözván előlhetik — elégtelenek a' Viziszony ragály természetésére. Szinte a' tapasztalásból tudjuk azt is, hogy némelly időben a' vesztség az ebek közt igen gyakorta előfordul, megváltozván pedig a' légalakat a' veszettség is elmarad. A' honnént azt következtetjük, hogy a' légalkat által az állati testben változas történik, melly a' Viziszonyi fogékonyságot szüli. Ez meglévén a' fent említett okok közül akár mellyik is képes a' Viziszonyt gerjeszteni.

Ila valamelly eb dühös é, és így a' testében készített ragályal más egészséges egymiket megfertoztethet-é? meglehet esmerni következő jelekből: Az illy eb nem eszik a) de iszik; b) komoran bujkál: ura eránt imamos, eleinte még is parantsára, figyel. Kormorsága 's lankadtsága napról napra nő, fület farkat loggatja; vagy epen nem ugat, vagy változott rekedt hanggal. Tsak hamar uráról is megfelejtközve maga körül harapdal; nyughatatlanná vall; a' levegőt kapkodja mint ha legyeket — mellyek jelen sintsenek — fogdozna, örülten szanaszért fut, mindég egyenes eranyban, 's útjában mindent megmar. Tekintete borzasztó. Feje a' föld felé tsügg; szemei veresek, könnyezők; tatott szájából száraz nyelve hosszan kiütyeg, szája habzik; lélegzete rövid 's gyors; más ebek tőle rettenve távoznak. Felborzadt szőrrel, zihálva, morogva, görtsösen majd előre ugrál. Egyszerre lerogyik, ismét felugrik, újra elesik 's egynéhány pillanatig így tovább tsüszik, míg végre 48 — 72 óra, legfeljebb 8 nap mulva erőszakos rangások közt kimulik.

Ila már egyszer a' Viziszony valamelly állatban ennyire kifejlődött, a' beteg testben mindenkor egy különös tulajdonú ragály készül, melly más egészsé-

a) A' nyavalya' további lefolytában különbség nélkül minden felfal, követ, liveget, tulajdon gandját. b) Szomszja nagy minden hideg testet nyal, néha a' vizet le nem nyelheti 's a' szájából kifolyik.

ges egymikkel közöltetvén és a' megkivántatott fogékonysággal érintésbe jövéen, ugyan azon nyavalyát, mellynek eredetét köszönni, előidézni képes. Voltak ugyan régibb időkben sőt találkoznak most is kik a' Viziszony' létéről általjában, 's annak ragályáról különösen, kételkednek 's ezt tsak az orvosok fenhejázó képzelődések' rém képenek lenni állítják; de az illy állítás tsak egy olly agyafüért főből származhat, ki a' századok fáradsággal gyűjtött tapasztalásait önkényüleg felforgatván, ön előitéletinek tömjényez. — Mások azon kételkedtek ha vallyon a' dühös ebtől megmárt ember készít e' Viziszony ragályt, vagy sem? és ha készít terjed e ezen ragály a' második iznél tovább is, vagy tsak a' másodikban megszűnik természetése? Mindegyik kétséget *Magendie* és *Brechet* próbatétele tökéletesen felvilágosítja. Az említett Orvosok Párisban Hotel de Dieu Kórházban sekvő viziszonyos emberből vett ragályt egy ebbe beoltottak. 's az ez által okozott Viziszony' nyavalyát oltás segédelmével egész nyáron fentartották. — A' Viziszony ragály nem szállékony hanem álló természetű, megkivántatik tehát annak közlésére, hogy a' testel közvetlen érintésbe jöjön. Fogamszása legbizonyosabb ha sebbe olodik, nem szükölködünk azonban példákban, hogy a' vékony hámmal borított vagy attól megfosztott részekre ragadt Viziszony ragályt ezen veszedelmes kór követte. — Fertező erejét e' ragály soká megtartja. *) Legközönségesebb vezetője a' nyál mirigyekben készült nyál, jöllehet újjabb vizsgálatok után *Hertvig Brechetti* és *Magendie* urak eldöntötték, hogy a' dühös állat' minden részei — ki vévén az agy gyurmáját — alkalmasak a' ragály felvételére és közlésére. Kik is a' Viziszonyban elvesztett állatok különféle részeit más egészséges állatokba beoltották, 's mindenkor utanna a' nyavalyát származni tapasztalták.

A' ragály maga - mint már fent érintettük — nem elegendő a' Viziszony' nemzésére, megkivántatik kü-

*) Richter egy aszszonyt hoz fel például, ki a' dühös ebtől több hónapok előtt kiszakasztott ruháját foltozván a' tzer-nát szájába vette és a' Viziszonyt megkapta.

lönösen a' megmarott részéről is, hogy a' méreg tenyészésére szükséges fogékonyság jelen legyen. Szerentséjére a' bajokkal küzdő nemünknek, e' fogékonyság sokkal kisebb fokon vagy onnalunk embe reknel, mint más állat nemeknél. Ugyan azon egy eb négy embert és tizenkét kutyát mart meg: az utóbik mind megvesztek, az elsők pedig ámbár ment ségekre semmit sem fordítottak, menten maradtak. (*Richter chir. Bibl. B. 13. pag. 186. comun. Hunter.*) Vagynak némelly szerentsetlen tsaládok, kikben a' Viziszony eránti fogékonyság sokkal élénkebb mint másoknál. Így *Longis* (*Comentatio de aqua marina Oxon. 1755. p. 24.*) egy történetet beszél el; midőn 23 személyek közül, kiket egy dühös farkas megmart, csak öten estek Viziszony kórba, kik mindnyájan két tsalád tagjai valának. — Mennyire van igaza azoknak, kik azt vitatják, hogy ezen fogékonyság meleg tartományokban és nyáron nagyobb, mint hideg éghajlatokban és télen, nehéz meghatározni.

Miképpen működik ezen ragály az emberi testben, és mitsoda változásokat hoz elő, sokan igyekeztek, de még senki meg nem magyarázta. Némellyek mézga természetet tulajdonítanak ezen ragálynak; mások ártalmas erejét a' fojtó sav, ismét mások a' vizany megtoroklásától származtatják. Illy ellenkező alítások között mellyiknek adjunk inkább hitelt, méltán kételkedünk. — Hogy ezen ragály ártalmas erejét egyenesen 's legelőször az ideg rendszerrel érezteti, azt már a' legrégebb Orvosok is elesmérték; de minő legyen ez a' változás, vallyon az idegrendszer élete' felmágasztalásában, vagy inkább gyengítésében aljon é? abban meg nem egyeznek az Irók. Igen megoszolnak az Orvosok vélekedésekben az eránt is, melly részét az idegrendszernek érdeklí főképpen a' ragály? Némelly régi Irók a) az agyban helyheztesik a' méreg fő működését, és innént sugározatják a' többi műszerekre. Mások b) az idegeknek helybeli közvetetlen izgatását pártolják, melly ézgat is követ-

a) *Cherardini, Percival, van der Mond's Jour. de Med. T. 14. p. 321.* b) *Pouteau, Le Roux, Baudot, Valentin.*

kezésében az ideg rendszer egyéb részei' egyet ér-
zési bántalma származik. Szinte olly régi a' Viziszony
természete' lobbos állapotjáról való vitatás. Vagynak
kik tsak helybeli gyuladást erősítenek, így: *Mangold*
és *Büchner* a' Viziszony tőnkát torokgyékban; *Sim-
mon* orbántzban; *Rush* légcső gyuladásban; *Sallin* a'
sebhelyi idegek 's vélek kapcsolt dutzok gyuladásában
Kreysig szív gyuladásban; *Hufeland* az idegrend-
szernek állati méreg által történt megmérgezésé-
ben; *Haase* az idegrendszer 's különösen az agy lob-
bos állapotjában, melly a' forró ideg lázhoz közelit,
helyheztetik.

Vagynak ugyan az előhozott állítások közt sok
elmés hypothesisek, de tsak ugyan őszintén meg kell
vallanunk, hogy a' betegség' természetébe, mind ezek
bé nem hatnak.

A' valódi ragályos Viziszonymnál felette kedvetle-
nitő a' Jóslat. Ez egy igen kínos, borzasztó, 's tsak
igen gyakran halálos nyavalya. A' jótékony termé-
szet' gyógyerejére, melly olly sok elhagyatott seny-
veket — de gyakran még a' véle küzdő emberi tudat-
lansággal együtt — legyőz; itt éppen nem támasz-
kodhatunk. Századunk szerényebb Orvosai egy ajak-
kal 's őszintén valják, hogy a' valóságos és tökélete-
sen kifejlett ragályos Viziszony, noha némelly ritka
esetekben kedvezőbb kimenetelt nyert is, többnyire
halálos véget vesz. — Jöllehet ezen őszinte vallásté-
tel igen szomorító, 's első tekintetre az üdvhozó
Gyógy tudományos mesterséget homállyal leplezni
látszassék, érdeme mind a' mellett is leg kevesbé
sem tsonkul. Mert bátor a' tökéletesen kifejlett nya-
valya ellen fegyvereink tompák, iparunk sikeretlen; de
a' dühös és öldöklő Viziszony kór kifejlését meggá-
tolni, olly annyira hatalmunkban áll, hogy ha a'
megkivántó óvásokat jó eleve megtettük, a' kór el-
mellőzéséről tsak nem tökéletesen megnyughatunk.
Mar pedig lehetne-é valaki olly balgatag, ki örömes-
tebb a' veszély' torkába rohanna, hogy életét kétes
kimenetelű ereje vagy vitézsége által megmentse;
mintsem tsakély fáradsággal a' veszélyt kikerülje.

Ila, — a' mint leggyakrabban történik, — a'
Viziszony dühös eb' marásától származik mindenek

előtt két gyógyjavallatot szükség betölteni. Az Orvos t. i. 1. A' nyavalya' kifejlését gátolja meg; és azután 2. ha már egyszer ez kitört, a' hol lehet gyógyítsa meg.

1. Az első javallat minden esetre a' legfontosabb része a' gyógytervnek, melly újra két ágra oszlik. A' Viziszony ragály terjesztése' gátolására, és a' nyavalya' kifejlése' akadályozására.

A) *A' Viziszony ragály terjesztése' gátlása.* Itt arra kell ügyelni, hogy egy részről a' ragály nemzés elnyomatasson, más részről fertőzés általi terjedése korlátoztasson.

Mint hogy a' Viziszony leggyakrabban a' kutya nemben fészkel, javallották némelyek az egész nem' kiirtását. De a' jó férjfiak nem latszottak elegendőképp megfontolni az ezen foglalatossággal kaptsolt nehézségeket, mellyek annak eszközését terhelnek. Mert ha mindjárt elmellőznök is azon hatartalan vonzódást és hajlandóságot, mellyel sok egymik sőt egész népek is viseltetnek kedventz ebeik, hív tarsaik eránt olly annyira, hogy gyakran szükön mért falatjokat vélek megosztani, verejtékkal keresett napi bérek' egy részét éltek váltsága díjául a' Kormány-nak befizetni készek; nem de a' haszon is, melly ebeinkből reánk haramlik, ezen szigorú ítélet' lágyítást parantsolja? Kérdezzük bár a' Kamtsadát hamos ebét, mellyik paripával — mellyet földje mostohasága miatt nem táplálhat — tserélné fel? Mi lenne a' pásztor meghit komondora nélkül? Mi volna a' vadászat — melly nem mindenütt és mindenkor mint tsupa kényelmes idő töltés üzetik — éles szaglászú gyors ebeink nélkül? — Azonban ha még azt is megengednök, hogy mind ezen hasznok fel nem érnének azon veszedelemmel, melly ama rettenetes kórból, mellynek tsiraját keblekben hordozzak, reánk haramlik, vallyon ezen veszély nem marad e' sen akkor is, midőn az ebeinek eme problematicus kiirtása eszközöltetik? Hat ki fogja kiirtani a' sok farkas, róka, matska, 's egyéb vad állat fajokat? mellyek szint' úgy eredetileg a' Viziszony ragályt készítik 's tovább terjesztik, mint az elkarhozott kutya faj.

Mult századokban, hogy az ebek tenyészése, és ez által a' dühödés' veszedelme nehezitessen, némelly politizai rendelések tétettek ú. m. tsupa fényűzés vagy kedvtöltésből tartott ebekre adó vettetett; a' gazda nélkülfutkozó ebek agyon verettek. Tudjuk azonban hitelesen, hogy több tartományokban, nevezetesen Constantinapolyban a' gazdátlan ebek — mellyek ott az utszákon elhullott dögöket megemésztvén és eltakarítván a' politziának egy részit teszik — tsapatonkint koborolnak és a' dühösség köztök még is esméretlen. — Ha továbbá igaz az, hogy a' nőszvágy gatlasa egy a' dühösség fő okai közül, akkor az említett rendelkezés nem tsak hasztalan sőt artalmas is. Akkor különösen arra kell vala ügyelni, hogy a' kan és nőstény ebek közt az illendő arany fenntartasson. — Igen tzeleányos volna továbbá, hogy a' polgárok olly ebek' tartásától, mellyek meregre, harapásra hajlandók, letiltassanak, 's ha valamely eb valakit az utszán vagy akár hol megmárt, az, előre botsajtott vizsgalat után, vallyon veszett é vagy sem, üttessen agyon. Ha pedig a' dühösségről tsak legkisebb gyanu tamadna is, mind addig szoros felvigyazat alatt tartasson, míg vagy a' gyanu be nem bizonyul, vagy az ellenkezőrül meg nem győződünk.

Az Angolyok tanátsoltak az ebek' vesztegetését, melly tanáts azonban követőket sehol sem talalt.

Ellenben a' tzeálnak sokkal inkább megfelel, hogy a' Kormányok alattvalóikat népiratok, és hivatalos levelek által tudositának részint azon jelekről, mellyekből a' veszettséget meg lehet esmérni. részint a' módokkal megismerkedtetné, mellyek által az ebeknél a' veszettséget ellehet harítani. Ez utolsó tekintetben különösen azon kellene lenni, hogy: az ebek mindig tisztán tartassanak; télen az igen nagy hidegtől, nyáron a' felette nagy melegtől oltalmaztassanak; forró kementzéken, és tűz mellet a' fekvés nekik meg ne engedődjön; kifaradt 's meghevült ebek a' hirteleni ivástól és hütéstől tartóztassanak; friss vízben, jó nemű ételben szükségét ne szenvedjenek, és így romlott, rothadt eledelre ne kényszeritessenek; végtére és kiváltképpen a' nemivágyban ne akadályoztassanak, melly ha valahol különös nagy fokon mutat-

koznék, még alkalom is nyujtasson nekik. Ez utolsó pont különös tekintetet érdemel a' pörázolt ebeknél.

Az ebek kiherélését már régen ditsérték a' dühösség ellen, 's a' mennyire részént a' nemivágyat általa kiirtjuk, részint a' him és nő ebek közt az arányt helyre allítjuk, partfogást érdemel. Vagynak azonban példaink, hogy a' kiherélt ebek is megdühödtek. Kérdés eredetileg é? vagy talán tsak maras által.

A' düh-féreg' (Zollwurm) kiirtása, nem tsak haszontalan, de még ártalmas műtétel is; mert gyakran az ebet az ivásra alkalmatlanná teszi. Angliából újonan javaljak, azt tapasztalván; hogy ámbar az ebet a' megveszéstől nem ovja is, azt mivel, hogy a' megveszett állat tompán, egy helyben meglapul egész haláláig, 's nem harap.

Némellyek azt az észrevételt tették, hogy a' melly eb a' mérges vipera által megmaratott, és életbe maradt, többé meg nem veszett, *) és így a' vipera méreg' beoltása talán szint'úgy védelmezné az ebet a' veszettség ellen, valamint a' tehén himlő az embert a' valódi himlő ellen.

Nem mellőzhetem - el, hogy itt azon, némelly fartományokban divatozó fonák szokásról említést ne tegyek, melly szerint a' veszett állatnak fejét elvágvan, többi tagjait ön eledelekre használják. Ezen otsmány - szokás eredetét veszi azon állitástól, hogy tsupán a' nyál mirigyekben készült nyál lenne megfertőztetve a' méreggel. Azonban jollehet eleintén ide legyen is a' ragály könyékezve, később az egész testre (a' mint *Hertvig* fent említett próba tétele mutatja) elterjed. Már pedig azon idő pontot meghatározni meddig a' ragály a' nyál mirigyek határa közé korlátoltatik, erönket felül mulvan, üdvességesebbnek látom, hogy az illy undok étek az emberi eledel tárból kiküszöbölteszen. — De ha mindjárt az illy étkek éleletét ártatlannak tartanám is, minthogy a' készítés és emésztés által (a' mit az ellenrész talán ellenünk gördíthetne) ártalmas tulajdonikból kivetkeztetnek, mindig fennmarad a' fertődzés' veszedelme azokra nézve, kik

*) Benjamin Guachi in Journal d' Economie rural 1805. p. 79.

az illy veszett állatok husával bínnak, a' honnét leg tanatosabb az illy dögöket mentől előbb egészen, 's jó mélyen eltemetni.

B) A' karkifejlés gátlása. Ezen javallatot, valahányszor a' fertezésről bizonyosak vagyunk, sikeríteni szükséges. Am de ezen biztossagra jutni milly bajos, kiki könnyen átlátandja. Minthogy tehát az Orvos tökéletes meggyőződést e' tárgyban ritkán vagy talán soha sem szerezhethet magának, okosan tselekszik, ha a' távulról gyanus marást is úgy tekinti; mint a' ragályos fertezést, és így inkább többet, mint kevesebbet mivel.

Vagynak kik az óvó gyógy módot a' Viziszony ellen haszontalannak állítják, és azt hiszik, hogy a' hol az előadando bánás mód után a' kór ki nem fejlődött, fertezés sem történt; sőt ártalmáról is zugolodnak némellyek, a' mennyiben félelmet 's aggodalmat gerjesztvén a' beteg' képzelődését szakadatlan e' szomorú tárgy körül farasztja. Én ellenben azt hiszem, hogy a' beteg megnyugtatasára nints hathatósabb szer, mint ha őtet okos biztatas által arról elhitetjük, hogy ő, a' szükséges óvásokat megtévén, a' Viziszony' nyavalyától bizonyosan ment marad. — De hogy a' nyavalya kifejlését is valóban meggátolhatja, minden kétségen túl vagyon. A' számtalan felhordott példákat, (mellyek *Hufeland Jour. B. 49. St. 5. p. 89.* feljegyzett) elhalgatván tsupán azon egy szomorú példara emlékeztetem T. hazamfiait, melly T. meggyékben szemeik látára tsak a' mult évben történt, a' hol is négy ugyan egy eb által megmárt személyek közül, harman ámbár sebhedések fontosabb vala, e' gyógymód értelmes használása által egészségben megtartódtak, a' midőn egy a' sértés tsekélysége miatt segedelmet nem keresvén, könnyelműségének szerentsétlen áldozatja lón.

Ezen tziel elnyerésére ismét két ut vezet a) helybeli megsemmisítése és kiirtása a' ragálynak, b) az ideg rendszer' méreg eránti fogékonyságának eltörlése.

a) *Helybeli megsemmisítése és kiirtása a' ragálynak vagy helybeli véd gyógymód.*

α) Mindenek előtt fő kötelessége az Orvosnak, hogy a' megmárt embernek nem tsak a' szemebetűnő-

kép' megsértett tagjait, hanem az egész testét a' legnagyobb figyelemmel megvizsgálja, 's a' legkisebb sér-
tést is méltó tekintetbe vegyen. A' sebeket és körü-
lötte lévő, valamint mind azon részeket, mellyek a'
ragályos nyállal bémázalódhattak, luggal, étető ha-
mag olvadékkal, etzettel, vagy a' mely folyamat az
ember leghamarább megkaphat, megmossa. A' testén
lévő ruhak nem csak levetessenek, hanem tökéletesen
el is emésztessenek

β) A' marás által okozott seb' tökéletes kiirtása
minden védő gyógy szerek közt fő helyen áll, és,
a' hol tsak a' környülmények engedik, sehol el nem
kell mulatni. Ha a' sértés valamelly végtagon történt
és a' rombolás olly nagy, hogy a' tiszta seb is veszé-
lyezné a' tag fentartását, vagy ha tsak a' kéz és lab
ujja volna megsértve, nihelyt a' beteg megegygyezése,
hozzá járul, annak tsonkitását azonnal eszközöljük
's a' Viziszony' kitörését a' legbiztosabb módon el-
hárítjuk.

γ) Az égető szerek mindenkor nagy betsben
voltak. Némelylek e' végre a' sebre hintett puskapor
ellobbantását javalták, ezt azonban tsak azon eset-
ben használjuk, a' hol más jobb sikerűekben szüköl-
ködünk. Mások a' tűzkupot használják; de leggyak-
rabban és legnagyobb foganattal folyamodnak az Or-
vosok a' tüzes vashoz. Minek előtte a' seb tüzes vas-
sal megtapintatna, hasznos azt hamag olvadékkal ki-
öblíteni, vagy ha a' seb öblös, rongyolt szélű előbb
kitágíttani és a' perzselésre elkészítteni. Így elké-
szíttetvén a' seb annak színét a' legalkalmatosabb
alakú tüzes vassal úgy tapintjuk meg, hogy annak
legkisebb része se kerülje el az égetést. a) A' kötő-
zés egyszerű írokkal, vagy kenőtsőkkel történik.

δ) Az égető szerek után leghathatósabbak az éte-
tő szerek. Illyenek az ásvány tömény savak, mel-

a) Az elmúlt századok' homályaiiban némelly vak buzgok kő-
lönös tudatévó erőt tulajdonítottak Sz. Hubert kultsának
a' mennyire használt égetés által használt; azonban józa-
nabb századunkban illy hübéjos szertartásokban az embe-
rek bizodalmlukat nem helyheztetik, ha azonban még is
történne a' fellázadt képzelődés' tsillapítására az okos Or-
vos azt is megteszi.

lyeket azonban az ó mélyen beható sikerek miatt ritkán használjuk. Illyenek némelly higany készítmények, ú. m. a' maró sósavas higag, a' veres higag, — továbbá a' férjets; melly szerek étető ereje ugyan elég hatalmas, de a' testbe felszívódván ártalmas befolyások sokszor szembetünő, 's innét ritkán használtatnak. Sokkal nagyobb dicséretet nyert a' tiszta Hamag, mellyet némellyek merő alakban (mint Hunter) mások olvadékban (Mederer) alkalmaztatnak. Fél nehezék étető Hamagot egy font vízben felolvasztanak, és e'vel a' sebet kimossák 's szinte ezen olvadékba mártott tépéssel be is kötik naponkint 2 — 3-szor. A' Frantziáknak jobban tetszik a' Piskoltz-vaj, mellyet tollal vagy etsettél a' sebbe kenik. Az Angolyoknak nagyobb a' bizodalma a' Pokolkóban, mellyel a' sebtalajt ügyesen megtapintják 's a' pörk' lehulta után ezen műtételt ismételik.

ε) Altaljában a' tapasztalásnak fő elve az, hogy az illy sebek hosszabb ideig genyedésben tartassanak. E' végre a' sebet kőrösbogar vagy terpetén kenettel kötözzük; vagy ha ezek alatt a' seb kezdene kiszáradni, izgatóbb szerekkel, ú. m. kőrösbogar', borosz-lány héj', vörös higag' poréval hintjük be a' sebet, és három hónapig genyedésben tartjuk. Némellyek azt parantsolják, hogy esztöndeig is nyitva tartasson a' seb, de *Axternek* a' bétsi Kórhazban szedett tapasztalásai azt bizonyítják, hogy a' Viziszony soha sem fejlődött ki a' seb három hónap'evédeése után.

b) *Az ideg rendszer méreg eránti fogékonyságának eltörlése.* — Nints az orvosi tudományban tárgy, melly az empiria', bűbajosság', és kurusolásnak tágosb mezőt nyittana a' Viziszonynál. A' kór ellen javallott szerek' száma határtalan, alig találni országot vagy kisebb tartományt is, melly honni düh ellenes titok szerével ne ditsekedne. De szomorúságunkra éppen ezen bővség mutatja, milly távul legyünk ezen rettenetes nyavalya bízós belső gyógy módjától. Rövid értekezésem korlátolt határit felmulná, ha mind azon szereket, mellyek e' nyavalya elhárítására javaltattak, csak nevökkel jelenteném is, annál kevésbé all töhetségemben azokrol bővebben szölli.

Mindenek előtt a' Viziszony lappangó időszaka alatt szorgalmasan vizsgálodunk, ha vallyon a' fent említett, *Marochetti* által közzé tett düh hólyagotkák a' nyelv alatt kifejlődtek é? melly megtörténvén azonnal fölfakasztjuk, megintvén a' bateget, hogy nyalát le ne nyelje, hanem kiköpje, — szájút *nyul Rehettye gyökér* főzelékkel kiöblitjük, és a' hólyag talajjat tüzes vassal megperkeljük, 's belső kép' is ugyan azon főzeleket használjuk.

Azonban egyedül ezen hólyagotkák megjelenésére nem támaszkodunk, hanem más — a' tapasztalás által hasznosnak esmért — szereket is segítségül veszünk.

Legtöbb düh-ellenes szereket szolgáltat a' növény Ország. Ide tartoznak a' *veres Tyuk-szem* (Somogyban Tyuk hur) valaha igen híres, már *Galen* és *Aetius* által ditsért szer, később elfelejtetett, de a' mult század' közepén ismét felkapódott; *hamvas Zuzmó*, *Dampiere* dühellenes pora' fő alkotó része; *vad Rózsza gyökér*; *déli Czeltis* és *berzsen Vércfür*t (közönségesen *alkermess*) Amerikában híres két szer; *orvos Gyökönke* gyökér; *Ebvész mag* (azon okból minthogy az ebeknél kegyetlen méreg ajánlatott!); *Tisza fa* faradék; *maszlagos Redősirom*. Kelet Indiában a' tongorai lakosok már régen mint titkos szert esmérték és használták, de képtelen adatokban egész a' részegségig, hideg viz öntözéssel kaptsolva. *Harles* rész szerint theoriai alapoknál, részszerint hason szenyvi eleveknél fogva (mivel egyszer nagyobb mennyiségben nyújtatván Viziszonyt okozott) igen ajánlja; *Dohány* all lövetben; *ternyő Tiszafa* és *kaptos Korpafü* főzetben kelet-déli Gallitziában divatozó szer, mellynek erejét *Hildenbrand* is látszatik elesmerni, tsak hogy probatételeit, mindenkor helybeli gyógy-móddal párosítva rendelvén, nem meggyőző; *Káfor*, ha mindjárt különös erővel nem bir is, mint hőr gőzölést előmozdító szer foganatos lehet; *vizi Hidör* gyökere, mellyre egy szabadságos orosz katona véletlenül botlott, látván hogy egy dühös eb e' gyökeret felkaparta, 's megevén meggyógyult. Tula tartományban 25 esztendeig, nem tsak mint védő szert, hanem mint a' tökéletesen kifejlett Viziszonyt gyó-

gyító szert, olly sikerrel használta, hogy soha fogantja nem hibázott; mellyről azonban orvosi jelentések nem szólnak: *kornis Turnits; tompa Linka; sárga Virnántz; hagymaszagú Turorja; gyapjas Fűtej; Tsukóka; mezei Atrá tzel; Etzet*, már több régi Orvosok különösen ditsérték, nem tsak mint védő szert, hanem a' nyilvános kór ellen is; de a' mult század' végén igen nagy tetszést nyert *Moneta'* gyógymódja, melly az etzetnek külső és belső használásán alapul; azonban tsak hamar és méltán felejdekenységbe jött, a' *Nadrágulya gyökér. Mayerne* volt az első Orvos, ki ezen szer' erejét megpróbálta. Hannoverában egy bányász már soká élt vele, míg végre 1768 esztendőben hire elterjedt, mellyre legtöbbet tett *Münch* Superintendens Ur. Ő az említett szert nagyobb adatokban és ritkábban nyujtotta, mellyeket mi tzéleránytalanak esmérvén tsak $\frac{1}{2}$ szemer nadrágulya gyökér port estve lefekvéskor adunk 's azon vagyunk, hogy a' bőrkigőzölges elősegittessen. Estvélenként $\frac{1}{2}$ szemerrel nagyobbbitjuk az adatot mind addig, míg fő forróság, nehézség, kabultság, szédülés, szemfeny homályodás, szikrázás a' nadrágulya bодító erejét nem jelentik 's e'kor az adatokat naponként kisebbbitjük.

Az allat Ország is néhány hasznos dühellenes szereket nyujt. Közönségesebbek *terez és viola színű Növényke; nagy Fridrik* porosz Kiraly a' felejdekenységből napfényre hozá, megvévén egy Sleziai paraszttól titkos szerét, mellynek fő alkotó részit teszik; a' *Pézma; Villó; a' szalékony Hügyag*. Ha megfontoljuk, melly hathatosan munkalódik ez utolsó szer a' bőr kigőzölges és hügy elválasztásra, mellyben tsak nem minden dühellenes szerek' fogantja gyökerezik, mellette milly hathatos az állati mérgek ellen, méltán remélünk tőle sikert a' Viziszony ellen is; a' *Vér*: Orosz országban a' megölt dühös allat vértől, mellyet azon melegen isszák, tsak nem bizonyos sikert reméllenek, 's ezen fogantot még Orvosok is (*Ziegler és Rittmeister*) erősítik. Különös, hogy mar a' régiek is (*Palmarius*) a' veszett allat' máját és száritott porrá tört vért, a' Viziszony, a' friss vért pedig a' nyavalya törés ellen javallották. — Az előhordott szerek közt legnagyobb betségben és méltan

állanak a' *Kőrös bogarak*, mellyeket már *Dioscorides*, *Rhazes* és más arabs Orvosok használtak. Különösen Magyarhazánkban polgári joggal birnak 's külön külön formákban használtatnak a' *Viziszony* ellen, és mindig a' legjobb foganattal. Nyoltz szemer *Kőrös bogár* porból, és *Bazsal rózsá* szörpből falatot készítenek, ehgyomorral beveszik, 's hideg etzetet isznak reá. a) Egy — tíz darab porrá tört *Kőrös bogarat* pálinkával vagy kenyérrel bevesznek, mellyre erős izzadás vagy vizelés (és semmi bajos tünetény nem) következik. b) A' *Kőrös bogarokból* egy festvény nem is készítenek, 10 K. b-ből és 4 lat erős magyar borból, vagy 4 — 10 szemer K. b. port 4 lat erős etzetben megforralnak, és egyszerre kiisszák. Leghiresebb a' *Mouori paraszt pora*, mellyet a' N. M. magyar Helytartó Tanács az Orvos szertár lajstromába be is iktatott. Áll pedig — kőrös Ezerjő leveléből virágjából és szárából, — kektejű *Pimpinella* — *Kőrös bogár* — vad *Rózsa gyökér*, vörös *Nünke porából*; mind-egyikből vévén egy latot. — Azonban az illy összehett szereket annal kevésbé használjuk, minthogy *Axter* a' bétsi Kórházban tett próbatételei nyilván bizonyítják, hogy a' *Kőrös bogár* por maga is a' leg-hathatósabb dühellenes szer. — Legtzeleányosabbnak talaltatott, hogy az említett szerből $\frac{1}{4}$ szemer egy teretszúkkal vegyítve, reggel nyujtasson, 's naponkint ezen adat $\frac{1}{4}$ szemerral szaporittasson mind addig, mig a' beteg a' vizelésnél hudtsó égetésről nem panaszkodik, e'kor az adat tartasson meg és 6 héttig folytatódjon.

Az ásvány Országból leginkább javaltattak az értzek ú. m. *ezüst, réz, etzetsavas rézag, on, férjany*, különösen pedig a' *Higany*. Talán egy szernek sem hodoltak annyian, mint ez utolsónak. Meggyőződván ezen szernek más ragályos nyavalyak elleni hathatóságáról, próbákat tettek véle a' *Viziszony* ellen is, és a' mint mondják szerentsésen. Hasznaltatik belsőképen, az *enyle sósavas Higats* és *élető sósavas Higag*,

a) Diss. de rabie canina et hydroph. Polgári Traject. ad Rh. 1768.

b) Bady descriptio morh. Hung. endemic. Traj. ad Rh. 1775.

külsőképpen és leggyakrabban *szürke higanyos* ír egy teretstől, fél nehezéig naponkint először a' seb felett azután lassankint az egész testbe békenvén, olly móddal, melly a' bújasenyv ellen ajánltatott, folytatván mind addig, mig a' nyál szivar' jelei be nem allanak. Javallatnak még a' *hideg víz*, mosás, leöntés, és fürdő formában; a' Magnetismus, mellynek hasznáról érdekes példát hoz fel *Volfart* (*Zahrbücher* f. d. *Lebenmagnet*. 1818. p. 176.) és szamtalan (*Richter spec. Ther.* B. 8. p. 236. feljegyzett) összezerkeztetett, részint még titok szerek.

Nehéz ugyan és a' tudomány' tsonkulása nélkül ritkán lehet valamelly kór' orvoslásában bizonyos Gyógy-tervet előre szerkeztetni; de a' tapasztalás sokszorozott adatai némükép' meghatalmaznak, hogy a' következőt mint többnyire hasznost ajánljuk. Először is mindenek előtt a' hol alkalom adatik a' düh-hólyagotskák javallott bánás módját eszközöljünk; ezen idő alatt reggel Kőrös bogár, estve nadragulya port nyújtunk a' betegnek, a' szürke higanyos irt a' tudva lévő mód szerint tagjaiba kenjük, és a' sebet három hónapig mértékletes genyedésben tartjuk; 's illy módon betegünket a' kész veszély torkából biztosan kiragadjuk. —

Hogy a' kitűzött szép tzelhoz annál bizonyosabban eljuthassunk, szükséges; hogy mind testi, mind szellemi életrendet úgy szerkeztessük, a' mint az egészség fentartására legtzélerányosabb. Mindent a' mi az élet erőt vagy igen felmagasztalja, vagy igen lankasztja; a' mi szenvedelmet ú. m. haragot, félelmet, ijedtséget, kétségbe-esést, gerjeszt, gondosan elhárítunk. Legjobb az orvoslást — a' hol a' környüllallas engedi a' beteg' házána! eszközteni, őtet a' Kórházba menésre nem kényszeríteni. Eledelel könnyű emésztetű ételeket rendelünk, minden tsipós, igen fűszeres, kemény és gyomor sárt okozó étkeket megtiltunk. A' szokott testmozgásoktól nem tsak nem tartóztatjuk, sőt inkább szokott foglalatossága' további folytatását javalljuk; 's ezer tapasztalások bizonyítják: a' hol ezen védő mód tellyes kiterjedésében eszközöltetett, az irtóztató Viziszony kór, mindig elhárított.

2-dik *Javallat* a' *Viziszony'* gyógyításában; *ha már a' nyavalya kitört az*, — a' hol tehet — *gyógyíttasson meg*. Milly nehézségekkel jár ezen javallat' eszközlése, 's milly ritkának adatott az a' szerentse ezt bétölthetni, már fent említettük. Azonban bizodalunkban éppen el nem tsüggedünk 's erősen hiszük; hogy a' gyógyíthatatlanság itt is, valamint minden más betegségeknel tsak feltételes, 's talán a' *Viziszony'* homályba burkolt természetére is valahára fény derülend, mellynek sugaranal annak orvoslásában az emberi ész többé nem lesz kénytelen tapogatni, hanem hátran előre halladni képes leend. — Orvos könyveinkben mind azon szerek, mellyek a' védő módnal előhordattak, itt is mint a' *Viziszony'* gyökeres orvoslását eszközlő tsalhatatlan szerek magasztaltatnak, sőt még némelly ujjak is ú. m. a' kék sav; olaj külső, 's belső kép'; a' hanytató és hashajtó szerek; a' test erőltetett mozgása; vérelesztések, — e' ditsőségben részesítettek. — Am de mire való ez a' különös viszketeg külön hatású düh ellenes gyógyszer — a' mi nem az erőlködés, hanem töbnyire a' sors szüleménnye — felfedezni? Vallyon kinek jutott valaha eszébe a' ragalyos hagymaszt, melly a' *Viziszonyhoz* több tekintetben hasonlit, minden módosításaiban általános hatarozott gyógymóddal orvosolni? Miért lennének tehát egyedül a' *Viziszony'* gyógyításában a' vak empiria' rabjai? Ugyan azon elvek, mellyek bennünket más kórok' orvoslásában vezérelnek, legyenek itt is mindenkor szemünk előtt; alkalmaztassuk gyógy tervünket a' beteg' testalkatásához; a' kór' sejdithető természetéhez, jelenetihez, időszakához: légalkathoz, és más előforduló környülményekhez, és tsak úgy remélhetjük igyekezetünk' jó sikerrel leendő koszorútatását.

Ennek további fejtegetésétől annál fogva feloldva érzem magamat, minthogy ezek minden Orvos előtt mint tudomannyának fő alapjai esméretesek; tsak még az ezen időszakban megkiyantató beteggeli banas modot zarul ide ragasztom.

Minthogy a' betegre ezen állapotjában minden erősebb inger alkalmatlan benyomást szül, úgy erányozzuk az ő helyheztetését, hogy mind ezektől ment

lehesse. A' szoba, mellybe a' beteg helyheztetik homályos, hűs, de száraz, tágos, szellős, tsendes a' legszükségesebb egyszerű butorokkal, mellyek a' beteg' történendő halalakor úgy is elégetnek, ellátva legyen. Távoztasson minden a' mi a' beteg' lelkét háboríthatná, haragra gerjeszthetné. Azért az illy beteggel a' legnagyobb nyájassággal, szelidséggel 's barátsággal bánunk, hogy ez által, ha nyavalyáját nem orvosolhatjuk, legalább kinnyait enyhítsük. Vigyázzon azonban, ki az illy szerencsétlenhez — ki néha még allatomos is szokott lenni — közelit, nehogy véletlen vagy készakartva, nyálával befertőztesse 's ezen okból valamint azért is, mivel a' sok vidéki a' beteg' bajjait nagyobbítja 's a' levegőt rontja, minden felesleges bámulokat elutasítunk, 's tsak a' szükséges beteg ápolókat, kik elegendő számmal 's erősek kívántatnak, hadjuk a' beteg körül; kényszerítéshez tisztelvén benne még most is az *embert*, tsak végső szükségben folyamodunk.

T h e s e s.

1) *Contagium solummodo intra sphaeram vegetationis regeneratur.*

2) *Clima differentiam essentialem inter homines non ponit.*

3) *Athmosphaerae vita certo respectu haud abneganda.*

4) *Febris saepius naturae conamen salutare, quam morbus.*

5) *Studia sanitati nocent.*

6) *Eductio fertilis morborum mater, sed et multorum prophylaxis.*

7) *Epidemica varicellarum comparitio variolae tutoriae dignitati nil abrogat.*

8) *Horripilatio post partum pro criterio prosperae valetudinis minus recte habetur.*

9) *Imaginatio feracissima morborum scaturigo, sed et in tractandis morbis haud spernendum remedium.*

